

ŽIVOT I RAD MITRA IVELIĆA (1865—1892)

Među znamenitim i zaslužnim Rišnjanima iz prošlog i ovog vijeka¹ spadaju i nekolicina iz porodice Ivelić. Grof Marko Ivelić, ruski general, odigrao je važnu diplomatsku ulogu na početku XIX stoljeća, dok su braća Vladimir i Mitar S. Ivelić, iako nedovoljno poznati široj kulturnoj javnosti, kao književnici zaslužili spomen u historiji crnogorske književnosti.

Mitar Ivelić je ušao u historiju udžbeničke literature kao prvi pisac udžbenika geografije u Crnoj Gori. Bavio se književnošću i leksikografijom. Prvi osvrt na njegov lirsko-literarni iskaz, pokušaj njegovog estetskog vrednovanja, dao je krajem prošlog vijeka (neposredno poslije njegove prerane smrti) ulcinjski novinar Niko Vučković — Sarap.² Međutim, vrednovanje, ostalog, istini za volju nevelikog Ivelićevog opusa je izostalo. Vremenom je Ivelić maltene neopravdano zaboravljen. Više je pominjan uzgredno kao pisac udžbenika. Njegovo pjesničko stvaranje ne pominje ni Trifun Đukić u »Pregledu književnog rada Crne Gore od vladike Vasilija do 1918. godine« (Cetinje, 1951. godine). Zbog nedovoljne istraženosti nije istican značaj Ivelićevog stvaralaštva. Iako neveliko, njegovo djelo zaslužuje pažnju istraživača crnogorske kulturne prošlosti. Nedavno je korisne podatke o Iveliću saopštio Novak R. Miljanić.³ Ovi podaci su nam dijelom poslužili za rekonstruk-

¹ Među istaknutim Rišnjanima treba spomenuti: Lazara Đurkovića, koji se istakao u ratu za oslobođenje Grčke; kapetana Marka Đurkovića, moreplovca; devetericu zoografa iz porodice Dimitrijević-Rafailović; pisce-folkloriste Vuka Vrčevića i Vuka Popovića, kompozitora Nikolu Đurkovića, te njegovog imenjaka i prezimenjaka narodnog heroja Nikolu Đurkovića.

² N[iko] Vučković — Sarap: Iz »Posmrćadi« pok. Mitra Ivelića, učitelja — posvećeno sjeni pjesnikovo). *Onogošt* ([Nikšić], I/1899, br. 15 (19, VIII), str. 2—3; br. 16, str. 2—3.

³ Novak R. Miljanić: Književnici braća Ivelići. *Boka*, zbornik radova iz nauke, kulture i umjetnosti. Herceg-Novi, 1976, 8, str. 299—308; isti: Ivelić Mitar. *Leksikon pisaca Jugoslavije*, II. Matica srpska [Novi Sad], 1979, str. 497.

ciju bio-bibliografske skice Mitra Ivelića i interpretaciju njegove ličnosti i djela u ovom članku.

M. Ivelić je rođen u Risnu 1865. godine. Osnovnu školu je završio u rodnom gradu, pet razreda gimnazije u Kotoru i dva razreda u Zadru. Iz političkih razloga prebjegao je 1885. godine u slobodnu Crnu Goru (Boka Kotorska se u to vrijeme nalazila pod austrougarskom okupacijom), u kojoj je sedam godina radio kao učitelj. Za relativno kratko vrijeme M. Ivelić se istakao svojom inteligencijom i obrazovanjem i stao u red prvih prosvjetnih i kulturnih radnika crnogorskih krajem prošlog stoljeća. Izvjesno vrijeme je učiteljevao u Morači, zatim u Baru i naposljetku u Ulcinju, gdje je i umro 8. (20) oktobra 1892. godine.⁴ Najduže se zadržao u ulcinjskoj osnovnoj školi, u kojoj je učiteljsku dužnost obavljao gotovo šest školskih godina (od 1886/87. god.) sve dok nije skončao u cvijetu mladosti — u 27. godini života, »poslije dugog bolovanja od sušice« (tuberkuloze).⁵

Po dolasku u Crnu Goru, iako mlad učitelj, Ivelić se pokazao kao veoma sposoban i ambiciozan. Da su ga prosvjetne vlasti cijenile kao sposobnog govori i podatak da su mu ubrzo povjeravale, pored funkcije »upravljujućeg učitelja« (od marta 1889. u Ulcinju),⁶ i revizorsku dužnost. Već u školskoj 1888/89. godini izvršio je obilazak primorskih (Bar i Mrkojevići) i crmničkih škola (u Krnjicama, Dupilu, Brčelu, Sotonićima i Gluhom Dolu) i o njima podnio prilično iscrpne izvještaje, koji su objavljeni u novembarskoj i decembarskoj svesci cetinjskog mjesečnika *Prosvjeta* za 1889. godinu.^{6a} I u narednoj, 1889/90. godini, izvršio je reviziju škola u Podgorici (današnji Titograd), Danilovgradu, Zagaraču, Gradcu (Lješanska nahija), Karuču i Rijeci Crnojevića i o obilasku podnio odgovarajuće izvještaje koji sadrže dragocjene podatke o životu i radu pomenutih škola.⁷ Ovi izvještaji, kao i jedna njegova objavljena besjeda sa roditeljskog skupa koju je održao prilikom vidovdanskih svečanosti u osnovnoj školi u Ulcinju, govore o njegovoj solidnoj pedagoško-metodskoj spremi i obrazovanosti.

I dva sačuvana Ivelićeva stručna predavanja upućuju da je on zaista u praktičnom nastavnom radu bio vješt i umješan. Kao učitelj u Morači poslao je 1886. godine Glavnom školskom nadzorništvu pismenu pripremu za dva školska predavanja. Odabrao je dosta složene nastavne jedinice — gramatičku analizu teksta u III i IV razredu. Tokom obrade Ivelić postupno i metodski pravilno ponavlja i sa učenicima na tekstovima uvježbava padeže, priloge, predloge i dr.⁸

⁴ A[ndrija] J[ovanović]: Mitar Iveljić. *Glas Crnogorca* [Cetinje], XXI/1982, br. 43, 24. X, str. 4, Citulja.

⁵ Isto.

⁶ Arhiv Crne Gore, Glavno školsko nadzorništvo 1889, 15, 152.

^{6a} *Prosvjeta* [Cetinje], I/1889, sv. XI, str. 340—344; sv. XII, str. 370—378.

⁷ Vidi: *Prosvjeta*, II/1890, sv. I i II, str. 3—7.

⁸ Arhiv Crne Gore, Glavno školsko nadzorništvo, 1886.

Iako je M. Ivelić umro veoma mlad, ostavio je iza sebe pisane tragove zbog kojih ga istraživači crnogorske prošlosti s razlogom moraju uvrstiti u plejadu zaslužnih prosvjetnih radnika, koji su se istakli ne samo u svojoj struci, već su ostavili određene pečate i u književnosti i nauci. Ivelić je započeo dosta široku lepezu aktivnosti. Ogleđao se kao pisac udžbenika, pjesnik, leksikograf i prevodilac. Ali sudbina mu nije bila naklonjena, jer je po onoj Brankovoj: »Mnogo hteo, mnogo započeo / čas umrli njega je omeo...«

Književni rad je počeo prije dolaska u Crnu Goru. Još kao srednjoškolac objavljivao je pjesme u dubrovačkom *Slovincu* i Pavlovićevoj *Crnogorki*, zatim u *Dražkovom rabošu* (Split). Sarađivao je i u *Glasu Crnogorca*, *Novoj Zeti* i *Prosvjeti*. Pisao je obično pod raznim pseudonimima (Primorac, Ivelja, Sestra Batriceva, Kosovka Djevojka, Starac Duhovnik), zatim pod inicijalima (M. I.), a rjeđe pod punim imenom i prezimenom. I to je, svakako, jedan od razloga što se o njemu nije doskora znalo, a pominjao se samo usput i parcijalno. Iza njega je ostalo i nešto rukopisa, među kojima treba spomenuti *Zemljopis Knjaževine Crne Gore* i pregršt pjesama koje su svjetlost dana ugledale poslije smrti pjesnikove, blagodareći Niku Vučkoviću — Sarapu. I rukopis *Zemljopisa* štampan mu je posthumno kao prvi crnogorski udžbenik geografije.

I.

Kada je polovinom 1892. godine, po naredbi Državnog savjeta Knjaževine Crne Gore, formirana Crnogorska knjaževska školska komisija sa glavnim zadatkom da se stara o udžbenicima za crnogorske škole, da pregleda rukopise i da o njima ministru prosvjete daje svoje mišljenje i predloge za štampanje, među prvima je razmatran i prispjeli rukopis *Zemljopisa Crne Gore za III razred osnovne škole*, čiji je autor bio Mitar Ivelić. Iz protokola sjednica Školske komisije za pregled, izradu i izdavanje školskih knjiga 1892—1903. godine,²² vidi se da je o rukopisu vođena iscrpna rasprava na tri sjednice, da se rigorozno raspravljalo o svim elementima rukopisa, kao i da se svaki član komisije izjašnjavao o njemu. Recenzenti su biliiskusni profesori Živko Dragović i Pavle Popović. Nakon njihovih referata vođena je živa diskusija »o naučnoj sistematičnosti«, terminologiji, pedagoško-metodskim zahtjevima, stilu i jeziku i mnogim drugim pojedinostima, o čemu svjedoče opširni zapisnici koji i dan-danas upućuju na ozbiljnost i nivo dijaloga i datih ocjena. Uprkos stavu recenzenata da se rukopis odbije, pošto nije postojalo nijedno »djelo ove vrste« za kojim se osjećala prijeka potreba, preovladalo je mišljenje da rukopis

²² Arhiv Crne Gore, Ministarstvo prosvjete i crkvenih poslova, knj. 42, str. 6, 7, 8, 9, 11, 17.

treba štampati, jer on sadrži »pribran sav zemljopisni materijal i to je izloženo dosta lijepim i za djecu razumljivim jezikom« (Jovo Ljepava) . . . Nakon duge rasprave o predlozima (»da se primi s malijema popravkama«, »da se primi s velikijema popravkama«, »da se odbije sasvijem«), o čemu se glasalo pojedinačno, rukopis je prihvaćen »sa velikom popravkom« na taj način što su, po uputstvima recenzenata, ispravke trebali da učine profesori Milo Kovačević i Jovan P. Roganović, kasniji pisci udžbenika geografije u Crnoj Gori. Međutim, kako nije došlo do ovih intervencija, odlučeno je (na sjednici od 4. avgusta 1894) da se udžbenik štampa »kao rukopis«, u svega 500 egzemplara.⁹ Ovo saznajemo i iz objavljene napomene uz prvo izdanje (iz 1894), koja glasi: »Pisac ovoga zemljopisa Mitar Ivelić, bivši učitelj osnovne škole, umro je prije nego li je mogao saslušati riješenje Školske komisije, te da svoj rad popravi prema primjedbama iste. Usljed toga Školska komisija izdaje ovaj sastav kao rukopis.«

Kao što se vidi, ishod ove zanimljive procedure tokom rasprave o štampanju prvog crnogorskog udžbenika geografije, autor M. Ivelić, na žalost, nije imao sreće da dočeka. Smrt ga je u tome pretekla. Udžbenik je štampan dvije godine poslije smrti u knjaževskoj crnogorskoj državnoj štampariji na Cetinju 1894. godine. Sadrži 39 stranica štampanog teksta. Bez priloga je. Naglašeno je da se štampa »u malom broju primjeraka«. Stoga je za narednu školsku godinu, radi zadovoljenja potreba crnogorskih osnovnih škola, ponovljeno njegovo izdanje. Drugo izdanje iz 1895. godine štampano je takođe u tiražu od 500 primjeraka. Ovaj udžbenik je bio u upotrebi četiri školske godine — do pojave drugog udžbenika geografije pod nazivom »Zemljopis Knjaževine Crne Gore za učenike III razreda osnovne škole«, koji su uradili poznati crnogorski prosvjetni radnici Đuro Popović i Jovan Roganović. Zanimljiva je napomena da se »prvo izdanje ovoga zemljopisa štampa na brzu ruku — zbog školske potrebe — i u malom broju primjeraka«, kao što je to bio slučaj sa prvim izdanjem Ivelićevog udžbenika. Očigledno, apostrofiranje »potrebe« izdavanja Popovićevo i Roganovićevo udžbenika zvuči isforsirano i pristrasno. I letimično upoređenje sadržaja ta dva udžbenika zemljopisa crnogorske države, dovodi do zaključka da se ne radi o kvalitativnim razlikama. Teško se oteti utisku da Popović nije donekle zloupotrijebio funkciju predsjednika komisije i »isforsirao« svoj udžbenik? Nema sumnje da je gotovo u istoj mjeri i Ivelićev udžbenik mogao zadovoljiti kriterijume koji su se u to vrijeme tražili za jedan solidno koncipiran udžbenik ove vrste, koliko je to nudio udžbenik koji ga je zamijenio i u praksi služio do kraja samostalnosti Crne Gore. Uostalom, analiza Ivelićevog udžbenika koju ćemo ukratko izvršiti, pokazaće opravdanost naših zaključaka. Pođimo redom.

⁹ Isto, str. 17.

Ivelić se prilikom sastavljanja svog rukopisa služio Nastavnim planom i programom za crnogorske osnovne škole iz 1878. godine, koji je geografiji davao značajno mjesto u nastavno-vaspitnom procesu (kao nastavni predmet bila je zastupljena u II razredu sa jednim, u III sa dva i u IV razredu sa tri časa sedmično).⁹⁰

Program za III razred predviđao je zavičajnu nastavu, sa glavnom motivacijom »poznavanje svoga zavičaja i otadžbine i buđenje ljubavi prema njoj«. Polazeći od ovakve koncepcije i primjenjujući induktivni metod u koncipiranju udžbenika, M. Ivelić ga je podijelio na dva osnovna odjeljka — jedan se odnosi na opis administrativno-teritorijalnih cjelina Crne Gore u to vrijeme: nahija i okruga (28 stranica), a drugi na Crnu Goru kao integralno područje (svega 9 stranica). Vodio je, dakle, računa o uzrastu učenika i mogućnosti njihovog percipiranja geografske materije, tj. nastavnih sadržaja, pa je stoga pošao od bližeg ka daljem: prvo je obradio uži zavičajni okvir, a zatim širi — Crnu Goru kao cjelinu.

U prvom dijelu — prilikom opisa deset nahija: I Katunske, II Riječke, III Crmničke, IV Primorske, V Lješanske, VI Zetske, VII Brdske, VIII Moračke, IX Vasojevičke, X Nikšićke — date su granice, orografske odlike, vode, zanimanje stanovnika, podneblje, podjela (na plemenskoj osnovi), glavna mjesta. U opisu Katunske nahije zanimljiva su Ivelićeva zapažanja o osnovnim reljefnim karakteristikama, pri čemu ističe da je to »najkrševitija« oblast crnogorska, ujedno i najsiromašnija vodama. — »U cijeloj nahiji nema nego jedna rijeka: Grahovska rijeka; i jedno jezero: Lovčensko jezero; a u Lovčenu treba napomenuti lijepi studeni izvor: Ivanova korita«, — kazuje M. Ivelić. I to je sve (o hidrografiji). Posebno se zadržava na opis Cetinja (gotovo 1½ stranica), dajući dosta interesantnih detalja iz njegove prošlosti uz navođenje svih važnijih ustanova (upravnih, kulturno-prosvjetnih, zdravstvenih) i kulturno-istorijskih znamenitosti.

I Riječku nahiju je opisao sa dosta poznavanja. Nakon opisa osnovnih fizičko-geografskih crta prostora, plemenske podjele i zanimanja žitelja, posebno se zadržao na opisu varoši Rijeke Crnojević, ističući njene trgovačke, upravne i druge funkcije, zatim kulturno-istorijskih spomenika, naročito Obod i štamparstvo vezano za ovaj lokalitet, istorijska mjesta (Carev laz, Žabljak itd.).

I pri opisu Crmničke nahije daje neophodne informacije za uzrast učenika kojima je namijenio udžbenik. Po utvrđenoj šemi unio je sve neophodne pojmove o prirodnim i društvenim prilikama, posebno opisujući Virpazar.

⁹⁰ Dušan J. Martinović: Osvrt na nastavne planove i programe geografije u crnogorskim školama do prvog svjetskog rata. *Bilten Republičkog zavoda za unapređivanje školstva* [Titograd], 1973, br. 1, str. 76.

Ima se utisak da je pored Katunske, sa posebnim afinitetom obrađivao Primorsku nahiju. Nakon opšteg pregleda nahije kao cjeline, izvršio je opis ulcinjskog i barskog okruga, sa dosta pojedinosti. Razlog za ovo je svakako njegovo učiteljevanje u ovom kraju, pa otuda i veća mogućnost za bolje poznavanje prilika. Sa solidnim poznavanjem opisao je Ulcinj jer je to »po veličini druga varoš u Crnoj Gori« (preko 1.000 kuća i preko 4.000 stanovnika). Ukratko je prikazao naselja, njihovu podjelu na gradske četvrti, istoriju, značajnije ustanove i objekte. Pominje potom Valdanos — luku i maslinade, i ostala značajna mjesta ulcinjskog primorja. U opisu barskog »okruga«, takođe je posebnu pažnju obratio na Bar koji dijeli »na grad i varoš«, ukazujući na sve one relevantne podatke koje je trebalo saopštiti učenicima.

Pri tumačenju »najmanje nahije u Crnoj Gori« — Lješanske, na pregledan način je ukazao na specifičnost kraja, na najvažnija istorijska mjesta i znamenitosti...

I prilikom opisa Zetske nahije, pošto je nabrojio planine i hidrografske prilike, pomenuo je pedoklimatske uslove i poljoprivredne kulture, zadržao se na glavno mjesto — Podgoricu, najveću varoš u Crnoj Gori (preko 6.000 stanovnika), opisujući, u mjeri u kojoj je to bilo potrebno, sve one osobenosti koje su je činile zanimljivim gradom. Isto tako opisuje i susjedni arheološki lokalitet Duklju, a zatim je nabrojio sela i istorijska mjesta po Zeti, u Kučima i Bratonožićima.

U okviru Brdske nahije prikazani su Bjelopavlići i Piperi, sa osnovnim prirodnim i antropogeografskim inventarom. Predstavljena su važnija mjesta: Danilovgrad, Orja Luka, Spuž i manastiri: Ždrebanik, Ostrog i Čelija piperska.

Slično je postupio i sa Moračkom nahijom, za koju kaže da je »bogatija od svake druge nahije« u hidrografskom i vegetacionom pogledu. Nakon pregleda osnovnih privrednih aktivnosti i isticanja plemenske strukture (Morača, Rovca, Kolašin), govori se o svim važnijim naseljima. Posebno se govori o Manastiru Morači i o varoši Kolašinu.

I u opisu Vasojevičke nahije dat je najelementarniji pregled prirodnih uslova, privrednih grana i naselja, s osvrtom na onovremeno glavno mjesto — Andrijevicu.

Napokon i deseta — Nikšićka nahija, data je pregledno. Ukazano je na osnovne prirodne odlike kraja (nabrojane su planine, rijeke i jezera) i zanimanja stanovnika, a naročito na drobnjačko i pivsko stočarstvo. Glavnija mjesta: Nikšić i ostala (Goransko, Crkvice, Šavnik, Žabljak); prikazana su prigodno, kroz važnije istorijske događaje, i zbivanja na pojedinim lokalitetima (Vučji do, Mletičak, Borova glavica i dr.); istaknut je njihov značaj u crnogorskoj prošlosti. Pomenuto je i šest manastira.

Tako je, dakle, M. Ivelić u prvom dijelu svog *Zemljopisa* dao, može se reći, posve uspješan pregled administrativno-teritorijal-

nih jedinica — nahija u Crnoj Gori, da bi nakon toga dao sliku Crne Gore kao cjeline.

U drugom dijelu Iveličevog udžbenika, u kojem se govori o Crnoj Gori uopšte, dosta pregledno su date fizičko-geografske osobine: položaj, granice, planine i ravnice; rijeke, jezera i more (s ostrvima); podneblje; rudno blago; biljni i životinjski svijet i nešto (u manjem obimu) o stanovništvu, društvenom ustrojstvu i administrativnoj podjeli. Ukratko, Iveličevo poznavanje Crne Gore bilo je solidno. Bio je, nema sumnje, dobar poznavalac crnogorskih historijskih prilika. Za pisanje udžbenika koristio se važnijom objavljenom literaturom, posebno djelom P. A. Rovinskog »Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti«. Razlikovao je glavno od sporednog, bitnije od manje važnog. I pored određenih materijalnih grešaka, sa današnjih pozicija nauke (na primjer, visoravan se upotrebljava umjesto polja, pogrešno su date mnoge kote itd), posjedovao je geografsku kulturu i obrazovanje, pa je i prilično suvereno vladao materijom koju je opisivao. Danas bi mu se mogle staviti određene zamjerke, što ne bi imalo smisla, niti efekta. Vjerovatno bi njegov udžbenik bio još bolji da je stigao da u rukopisu unese neophodne izmjene i dopune prema primjedbama koje su mu recenzenti stavili.

Umjesto zaključka treba reći da Iveličev udžbenik geografije, i kao prvijenac i po sadržaju i svekolikom značaju, pa i uticaju koji je imao na pisce udžbenika ovog nastavnog predmeta, koji su kasnije duže primjenjivani u crnogorskom školstvu,¹¹ ima posebno mjesto u historiji crnogorske udžbeničke literature.

2.

Mitar Ivelić je prvi crnogorski leksikograf. On je u cetinjskom časopisu *Prosvjeta* početkom 1891. godine počeo s objavljivanjem leksike crnogorske koje nema u »Rječniku« Vuka St. Karadžića. U svom prilogu, pod naslovom »Prilošci za srpski rječnik«,¹² sakupio je i obradio oko 50 nepoznatih i neakcentovanih riječi. Ovaj Iveličev leksikološki rad, iako je ostao, na žalost, nedovršen, jer ga je smrt u tome omela, značajan je kao samoinicijativan poduhvat, utoliko značajniji što je to prvi uspješni pokušaj jednog

¹¹ Iveličev udžbenik su, bez sumnje, obilato koristili Đuro Popović i Jovan Roganović prilikom pisanja *Zemljopisa Knjaževine Crne Gore* (Cetinje, 1896, 1897, 1899. i 1911), koji je služio za potrebe crnogorskih osnovnih škola do kraja samostalnosti crnogorske države. U ovom periodu štampani su još i udžbenici za vojne škole: »Geografija Knjaževine Crne Gore« (Cetinje, 1907. i 1908) i »Geografija Balkanskog poluostrva« (Cetinje, 1910) od profesora Mila Kovačevića (vidi: dr Dušan Martinović — Marko Marković: *Crnogorski udžbenici 1836—1981. Istorijski pregled sa bibliografijom*, Republički zavod za unapređivanje školstva, Titograd, 1982, str. 127).

¹² Mitar Ivelić: Prilozi za srpski rječnik. *Prosvjeta*, III/1891, sv. III i IV (mart i april), str. 83—85.

prosvjetno-kulturnog radnika iz Crne Gore, koji je osjetio naučnu potrebu da se bavi ovom problematikom. Samim tim Ivelić je postao i preteča leksikografskog rada u Crnoj Gori. Zbirka njegove neobjavljene leksičke građe ostala je neobjavljena i vremenom zagubljena, što potvrđuje i hroničar u nekrologu ovim riječima: »Na dva dana pred smrt svoju naš vrijedni Mitar pregledao je svoj rječnik još neštampanih riječi narodnih, koje je on vazda brižljivo kupio...«¹³ Ivelićev rad na leksikografiji nastaviće docnije dva vrijedna prosvjetna poslenika: Jovan P. Roganović¹⁴ i Andrija P. Jovičević,¹⁵ tako da će se i oni uvrstiti u pionire na tom polju u Crnoj Gori.

3.

Ivelić se bavio i književnim stvaralaštvom. Od rane mladosti počeo je pisati pjesme. Od 1884. godine, kada mu je svjetlost dana ugledala u dubrovačkom *Slovincu* patriotska pjesma »Slavuj«, za nepunu deceniju objavio je dvadesetak rodoljubivih, ljubavnih, satiričnih i dječjih pjesama. Objelodanjivao ih je u splitskom listu *Dražkov raboš* i u crnogorskoj periodici. Ulcinjski novinar i esejist Niko Vučković — Sarap objavio je nekoliko Ivelićevih pjesama poslije pjesnikove smrti i ukazao na značaj ovog našeg lirskog pjesnika s kraja prošlog vijeka. Od Vučkovićeovog eseja i apela u njemu da se Ivelićeve objavljene i neobjavljene pjesme sabere u jednu knjigu,¹⁶ protekao je gotovo čitav jedan ljudski vijek, da bi nedavno publicista i vrijedni istraživač Novak Miljanić pokušao da skine koprenu zaborava sa Ivelićevog pjesničkog stvaralaštva, podržavajući Vučkovićeov predlog dat prije »sedamdeset sedam godina«, uz vapaj »valjda će se i to nekada ostvariti«.¹⁷ Na njegove pjesme koje je pisao za najmlađe, nedavno je podsjetio i Dušan Đurišić. Ovaj poznati crnogorski dječji pisac za Ivelićevu pjesmu »Slavuj« kaže da se može uvrstiti u antologiju crnogorske poezije za djecu.¹⁸ I ovih nekoliko podsjećanja na sada već davno rano preminulog pjesnika M. Ivelića ukazuju na potrebu vrednovanja njegovog stvaralaštva i određivanja mjesta koje mu pripada u istoriji crnogorske književnosti.¹⁹

¹³ Andrija Jovanović: na istom mjestu.

¹⁴ J[ovan] Roganović: Priložak građi srpskoga rječnika. *Prosvjeta*, VI/1895, sv. X (oktobar), str. 531—535; sv. XI (novembar), str. 583—588.

¹⁵ Andrija Jovičević je sakupio i predao SAN u Beogradu oko 18.000 riječi, koje nijesu zabilježene u Vukovom *Rječniku* (Beč, 1852). Nažalost, ovaj značajni fond narodne leksike nije objavljen, iako se iz Jovičevićeve korespondencije sa leksikografskim odjeljenjem Akademije saznaje da je postojala spremnost u tom smislu.

¹⁶ *Onogošt*, I/1899, br. 16, str. 3.

¹⁷ N. R. Miljanić: op. cit., str. 304.

¹⁸ *Vidi Cetinjski list*, 10. mart 1977, str. 7.

¹⁹ Dušan Martinović: Mitar Ivelić (1865—1892). *Ovdje* [Titograd], XVI/1984, br. 187, decembar, str. 31.

Treba, naposljetku, istaći da se Ivelič ogledao i u prevodilaštvu. Prevodio je s ruskog i italijanskog jezika. Iz ruske književnosti prevodio je S. S. Naumova (oko 1848—1905), ruskog revolucionarnog radničkog pjesnika, zatim velikog ruskog pjesnika N. A. Njekrasova (1821—1878), a prema nekim podacima i A. S. Puškina (prevod Puškinovog »Dimitrija Donskog« izgubljen je sa ostalim njegovim rukopisima iz zaostavštine!), a iz italijanske književnosti *Stecchetti-a* (Olinda Gverinija).

4.

Osim istaknutog, Mitar Ivelič je zabilježio jednu narodnu priču, vodio je polemiku s Markom Carom, zatim sa Stojanom Novakovićem, Konstantinom Jirečekom i Čedom Mijatovićem oko lokacije starog Brskova... Svi ovi članci imaju značaja zbog sticanja cjelovite slike o stvaralačkom opusu ovog rano premilog pjesnika i prosvjetitelja, za kojega je biograf kazao: »Pred učiteljstvom crnogorskim prednjačio je na polju književnom...«, a pisac nekrologa izjavio: »Ostavio je trajne najljepše uspomene među nama, koje će za dugo krasiti njegove zemne ostatke.«²⁰ Koliko je od ocjena Iveličevih savremenika ostalo o njegovom djelu neka prosvjetnoj i naučnoj javnosti pokaže i ovaj članak kao i bibliografija koju donosimo u prilogu.

II. BIBLIOGRAFIJA

II. 1. KNJIZEVNOST

a) Poezija

1. SLAVUJ. *Slovinac* (Dubrovnik), VII/1884, br. 21, str. 299. Potpis: Primorac.
2. GUSLAMA NA KRILU. *Slovinac* (Dubrovnik), VII/1884, br. 22, str. 310. Potpis: Primorac.
3. TRENUTAK posvećen M. K... Srpkinji u Dubrovniku. *Crnogorka* (Cetinje), I/1884, br. 35, str. (291—293) 191—193. Potpis: Ivelja.
4. KNJAZU PJESNIKU. *Crnogorka* (Cetinje), II/1885, br. 7, str. 1. Potpis: Kosovka Djevojka.
5. KUNEM TI SE... *Crnogorka* (Cetinje), II/1885, br. 8, str. 1. Potpis: Kosovka Djevojka.
6. NA NOVO LJETO. *Dražkov raboš* (Split), III/1885, br. 31, januar.
7. PRILIKOM DESETOGODISNJICE SRPSKOG, DUBROVAČKOG, PJEVAČKOG DRUŠTVA »SLOGE«. *Dražkov raboš* (Split), III/1885, br. 32, 16. (28) I, str. 1. Potpis: Sestra Batrićeva.

²⁰ *Prosvjeta* [Cetinje], I (III)/1892, sv. I (novembar), str. 40.

8. ODA ĆIRILICI. *Dražkov raboš* (Split), III/1885, br. 34, 20. II (4. III), str. 2. Potpis: Kosovka Djevojka.
9. POZNAVAŠ LI...? *Dražkov raboš* (Split), III/1885, br. 35, 6. (18) III, str. 3. Potpis: Sestra Batrićeva.
10. ODA ĆIRILICI. *Dražkov raboš* (Split), III/1885, br. 36, 20. III (1. IV), str. 2. Potpis: Kosovka Djevojka.
Pjesma odštampana i u br. 34!
11. PRILIKOM HILJADUGODIŠNJICE SVETIH SLAVENSKIH APOSTOLA KIRILA I METODA SESTIG (18) APRILA 1885. *Dražkov raboš* (Split), III/1885, br. 37, 3. (15) IV, str. 1. Potpis: Kosovka Djevojka.
Oda sa naglašenom satirom protiv papizma i klerikalizma.
12. PRILIKOM SMRTI NJENE SVJETLOSTI KNJEGINJICE MARIJE. *Dražkov raboš* (Split), III/1885, br. 40, 15. (27) V, str. 2. Potpis: Kosovka Djevojka.
Pjesma — tugovanka posvećena M. Petrović, kćerki knjaza Nikole.
13. PA ZAR I SAD. *Dražkov raboš* (Split), III/1885, br. 42, str. 1. Potpis: Sestra Batrićeva.
U pjesmi se ismijava malodušnost.
14. VIKTOR IGO. *Dražkov raboš*, III/1885, br. 42, 19. VI (1. VII), str. 1. Potpis: Kosovka Djevojka.
15. BLAGOSLOV BALKANSKOJ CARICI. *Dražkov raboš* (Split), V/1887, br. 85, 1. III (13. IV), str. 1. Potpis: Starac Duhovnik.
16. NA MORU. *Dražkov raboš* (Split), V/1887, br. 86, 15. (27) IV, str. 2. Potpis: Starac Duhovnik.
17. NE RUZITE LJUDE. (Po jednoj staroj priči.) *Dražkov raboš*, V/1887, br. 86, 15. (27) IV, str. 3. Potpis: Sestra Batrićeva.
18. NA BREZULJKU. *Dražkov raboš*, V/1887, br. 87, 6. (18) V, str. 1. Potpis: Starac Duhovnik.
19. VITEŠKOM KNJAZU NIKOLI I. *Dražkov raboš*, V/1887, br. 88, 20. V (1. VI), str. 2. Potpis: Sestra Batrićeva.
20. RANJENI CRNOGORAC. *Dražkov raboš*, V/1887, br. 88, 20. V (1. VI), str. 1. Potpis: Starac Duhovnik.
Pjesma odštampana i u broju 88!
21. OPIVENTI LADAR. *Dražkov raboš*, V/1887, br. 90, 17. (29) VI, str. 2—3. Potpis: Starac Duhovnik.
22. BRATU JOVI. *Dražkov raboš*, V/1887, br. 91, 1. (13) VII, str. 2. Potpis: Starac Duhovnik.
23. ŽAO MI JE... *Dražkov raboš*, V/1887, br. 93, 5. (17) VIII, str. 2. Potpis: Starac Duhovnik.

24. KNEZ BUGARSKI I »KURS« NAPOLEONA. — *Draškov raboš* (Split), V/1887, br. 92, 15. (27) VII, str. 3. Potpis: Sestra Batrićeva.

Satirična pjesma u kojoj duhovito povezuje političke prilike u Bugarskoj i pad kursa francuske monete.

25. LJUBIM I LJUBIĆU ... *Draškov raboš* (Split), V/1887, br. 92, 15. (27) VII, str. (3). Potpis: Starac Duhovnik.

26. PLAĆ SESTRE NAD MRTVIM BRATOM I SRPSKIM POPOM NIKOLOM CVETKOVICEM PREMINULIM U 67-OJ GOD. ŽIVOTA 6 JUNIA 1887. *Draškov raboš*, V/1887, br. 93, 5. (17) VIII, str. 2—3. Potpis: Starac Duhovnik.

27. ŽAO MI JE ... *Draškov raboš* (Split), V/1887, br. 95, 2. (14) IX, str. 2. Potpis: Starac Duhovnik.

28. JA SAM SRBIN. *Draškov raboš* (Split), V/1887, br. 95, 2. (14) IX, str. 2. Potpis: Starac Duhovnik.

29. RISNU, SRPSKOM GRADU I SRPSKOM PRIMORJU. *Draškov raboš*, V/1887, br. 96, 16. (28) IX, str. 2. Potpis: Starac Duhovnik.

30. ZALUDU SE NADA ... *Draškov raboš* (Split), V/1887, br. 96, 16. (28) IX, str. 2. Potpis: Starac Duhovnik.

31. POZNAVAŠ LI ... *Nova Zeta* (Cetinje), I/1889, br. 4, str. 145. Potpis: Kosovka Djevojka.

(Moto): *Kennst du das Land? Goethe.*

32. KUNEM TI SE. *Onogošt* (Nikšić), I/1899, br. 15, str. 2—3; br. 16, str. 2—3.

Pjesma objavljena posthumno u eseju N. Vučkovića Sarapa, posvećenom sjeni pjesnikovoj.

33. UCIO SAM. *Onogošt* (Nikšić), I/1889, br. 15, str. 2.

U eseju N. Vučkovića.

34. MILA. *Onogošt* (Nikšić), I/1899, br. 16, str. 3—4.

U eseju N. Vučkovića.

b) Prozni tekstovi

35. NE VALJA DANAS NI POSTEN BITI. *Draškov raboš* (Split), III/1885, br. 41, 5. (17) VI, str. 4. Potpis: Sestra Batrićeva.

36. ? *Draškov raboš* (Split), III/1885, br. 49, 2. (14) X, str. 3—4. Potpis: Kosovka Djevojka.

37. 'NAKO U RAZGOVORU. *Draškov raboš* (Split), IV/1886, br. 71, 3. (15) IX, str. 3. Potpis: Kosovka Djevojka.

38. A. S. PUŠKIN. *Draškov raboš* (Split), V/1887, br. 81, 4. (16) II, str. 2. Potpis: Sestra Batrićeva.

39. S PUTA U MILOSTINJU. (Odgovor Starca Duhovnika.) *Dražkov raboš*, V/1887, br. 82, 18. II (2. III), str. 4. Potpis: Starac Duhovnik.

(Moto): Duše moja, duše moja, vostani, što spiš!

40. MLADI ADVOKAT. Priča E. Monozi. (Prokopije Jadović — Todoru Đukiću). *Dražkov raboš* (Split), V/1887, br. 84, 18. (30) III, str. 1—2. Potpis: Kosovka Djevojka.

Podlistak.

41. SAN. *Dražkov raboš* (Split), V/1887, br. 86, 15. (27) IV, str. 2. Potpis: Starac Duhovnik.

Prozni tekst unutar kojeg je uklopljena pjesma «Na moru».

v) Kritike. Bilješke

42. (VID VULETIĆ VUKASOVIĆA «Đuro Arambaša»). *Dražkov raboš* (Split), III/1885, br. 33, 6. (18) II, str. 1. Potpis: Kosovka Djevojka.

Prikaz knjige.

43. OTVORENO PISMO GROFICI MEJRIMI — ZADAR. *Dražkov raboš* (Split), III/1885, br. 37, 3. (15) IV. Dodatak br. 37, str. 4. Potpis: Sestra Batrićeva.

Polemika s Markom Carom, tadašnjim urednikom i izdavačem lista *Vuk*.

44. (BIBLIOGRAFIJA). *Dražkov raboš* (Split), III/1885, br. 38, 17. (29) IV, str. 4. Potpis: Sestra Batrićeva.

Obavijest o nizu knjiga koje je primilo uredništvo i kratki osvrt na njih. Satirični prikaz djela «Istorije Srba», autora B. Kalaja.

45. KARAGJORGJE IL GRANDE, Epoca brillante della Nuova Serbia. Dr. Cav. GIACOMO CHUDINA. *Dražkov raboš* (Split), III/1885, br. 43, 3. (15) VII, str. 4. Potpis: Kosovka Djevojka.

Prikaz knjige.

46. (BIBLIOGRAFIJA). *Dražkov raboš* (Split), III/1885, br. 49, 2. (14) X, Dodatak br. 49, str. 2. Potpis: Sestra Batrićeva.

Obavijest o nizu knjiga koje je primilo uredništvo i kratki osvrti na njih.

47. (POZIV NA PRETPLATU). *Dražkov raboš* (Split), III/1885, br. 51, 6. (18) XI, str. 4. Potpis: Sestra Batrićeva.

Poziv — prikaz knjige Josipa Berse «Pjesme». Tekst počinje: «Naš prijatelj i suradnik...»

48. (Bibliografija). *Dražkov raboš* (Split), V/1887, br. 77, 3. (15) XII, str. 4. Potpis: Sestra Batrićeva.

Obavijest o nizu knjiga koje je primilo uredništvo i kratki osvrt na njih.

g) Narodna književnost

49. ZLATOKOSIĆ. *Glas Crnogorca* (Cetinje), XVI/1887, br. 3, str. 1—2; br. 4, str. 1—2.

Narodna pripovijetka, s napomenom «kupi po narodu» Kosovka Djevojka.

d) Prevodi

50. STEKETI, L. (Gverdini Olinde): KAD SU STABLA... (Stecchetti) [Preveo: Kosovka Djevojka]. *Nova Zeta* (Cetinje), I/1889, br. 3, str. 104.

Pjesma prepjevana s italijanskog.

51. Naumov, (S. S.): TRI ZDRAVICE [Preveo: Kosovka Djevojka]. *Glas Crnogorca*, XX/1891, br. 48 (23. novembar), str. 2.

Pjesma prepjevana s ruskog jezika.

52. Njekrasov, (N. A.): Spavaj — spavaj. *Glas Crnogorca*, XXI/1892, br. 13, 24. oktobar, str. 4.

Pjesma prepjevana s ruskog jezika. Objavljena u nekrologu od Andrije Jovanovića.

II. 2. PROSVJETNO-PEDAGOŠKI ČLANCI

53. PROSVJETA. *Dražkov raboš* (Split), IV/1886, br. 72, 17. (29) IX, str. 4. Potpis: Sestra Batrićeva.

54. BESJEDA PRILIKOM VIDOVDANSKE PROSLAVE U ULCINJSKOJ ŠKOLI. — *Prosvjeta*, I/1889, sv. VII (juli), str. 226—228.

55. IZVJEŠTAJ REVIZORA O OSNOVNIM ŠKOLAMA CRNOGORSKIM U ŠK. GODINI 1888/9. *Prosvjeta* (Cetinje), I/1889, sv. XI (novembar), str. 340—344.

Sadrži: škola u Baru i škola u Mrkojevićima.

56. IZVJEŠTAJ REVIZORA O OSNOVNIM ŠKOLAMA CRNOGORSKIM U ŠK. GODINI 1888/9. *Prosvjeta* (Cetinje), I/1889, sv. XII (decembar), str. 370—378.

Sadrži: škola u Krnjicama, škola u Dupilu, škola u Brčelu, škola u Sotonićima i škola u Gluhom Dolu.

57. IZVJEŠTAJI REVIZORA O OSNOVNIM ŠKOLAMA CRNOGORSKIM U ŠK. GODINI 1889/90. *Prosvjeta* (Cetinje), II/1890, sv. VII i VIII (juli i avgust), str. 213—224.

Sadrži: škola u Podgorici, škola u Danilovgradu, škola u Zagaraču i škola na Gradcu...

58. IZVJEŠTAJI REVIZORA O OSNOVNIM ŠKOLAMA CRNOGORSKIM U ŠK. GODINI 1889/90. *Prosvjeta* (Cetinje), III/1891, sv. I i II (januar i februar), str. 3—7.

Sadrži: škola u Karuču, i škola u Rijeci Crnojević.

59. DOKLE DOPIRE DOMAĆI UZGOJ. *Dražkov raboš* (Split), III/1885, br. 34, 20. II (4. III), str. 3. Potpis: Sestra Batrićeva. Osvrt na dar po dva forinta dviju Dubrovkinja »Rabošu« da bi mogao izlaziti ćirilicom; donosi i njihova pisma. Isti tekst objavljen i u broju 36, 20. III (1. IV), str. 3.
60. NEŠTO O STAROJ SRPSKOJ VAROŠI BRSKOVU. *Glas Crnogorca* (Cetinje), XV/1886, br. 38, 23. IX, str. 3. Ukazuje na pogrešno pisanje Stojana Novakovića o lokaciji Brskova, koji ovaj lokalitet situira u okolinu Plavskog jezera.
61. TELEFONIJA IZ RISNA. *Dražkov raboš* (Split), III/1885, br. 44, 17. (29) VII, str. 3. Potpis: Sestra Batrićeva. Vijest o osvećenju nove risanske crkve.
62. (PRILIKE U SRBIJI). *Dražkov raboš* (Split), IV/1886, br. 69, 6. (18) VIII, str. 2. Potpis: Kosovka Djevojka.
63. DRUŠTVO SV. SAVE. *Dražkov raboš* (Split), IV/1886, br. 72, str. 3. Osnivanje Društva u Beogradu.
64. (SA SVETOSAVSKE SVEČANOSTI U BARU). *Glas Crnogorca*, XVI/1887, br. 4, 25. I, str. 3. Potpis: Kosovka Djevojka.
65. (LAZA NANČIĆ). *Dražkov raboš* (Split), V/1887, br. 84, 18. (30) V, str. 1. Potpis: Sestra Batrićeva. Nekrolog.
66. GORDELJIVI. *Dražkov raboš*, V/1887, br. 94, 19. (31) VIII, str. 3. Potpis: Starac Duhovnik. Nadnaslov: Iz knjige morala. Razne mudre misli.
67. (POVODOM ROĐENJA PRINCA PETRA). — *Glas Crnogorca*, XVIII/1889, br. 40, 1. X, str. 3—4. Potpis: Ivelić. Vijest u kojoj se opisuje veselje u Ulcinju prigodom rođenja trećeg sina knjaza Nikole.
68. PRVI KAMEN. *Glas Crnogorca*, XIX/1890, br. 6, str. 2—3. Povodom postavljanja kamena-temeljca nove crkve u Ulcinju 21. januara 1890. godine, sa besjedom Hadži Save Kosanovića.

II. 3. LEKSIKOGRAFIJA

69. PRILOŠCI ZA SRPSKI RJEČNIK. *Prosvjeta* (Cetinje), III/1891, sv. 3 i 4 (mart i april), str. 83—85.

Резюме

МИТАР ИВЕЛИЧ (1865—1892)

Душан МАРТИНОВИЧ

Митар Ивелич — выходец из старой дворянской семьи, которая поселилась в Рисне в 1687 году и которая дала в течение 18 и 19 веков 5 генералов русской армии. Образование получил в родном городе, Которе и Задре. В 1885 году эмигрировал в свободную Черногорию и был поставлен за учителя в Морачком монастыре, затем в Баре и Ульцинс, где остался всё до своей превременной смерти (од туберкулеза). Увлекался литературой и лексикографией, а известен и как автор учебников. Слагал свои сатиры, сатирические и патриотические стихи в газеты и журналы чаще всего под псевдонимом („Приморац“, „Ивеля“, „Сестра Батрича“, „Косовка-Девушка“, „Деа Духовник“), а редко подписывал свои инициалы или полное имя. Переводил с русского (С. Наумова, М. Некрасова) и итальянского языков.

Ивелич — первый черногорский лексикограф. В начале 1891 года начал опубликовывать в журнале „Просвещение“ (Цетинье) черногорскую лексику, которой не было в „Словаре“ Вука Ст. Караджича, но это сто начинание как и всю остальную деятельность, прервала ранняя смерть.

М. Ивелич оставил после своей смерти и рукопись „Землеописания княжества Черногории“ и множество стихов, которые обьявлены после его смерти. „Землеописание княжества Черногории“ выдержало два издания (Цетинье, 1894 и 1895) и представляет собой первый учебник географии Черногории.

И хотя М. Ивелич умер в ранней младости (в 27 лет) он оставил после себя след в литературе, науке и издании учебников, что не могут обойти своим вниманием исследователи черногорской культурной прошлости.